

הערות על הש"ס

נתנאל בנימין אלישיב

מסכת ברכות

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד עמוד ב

אמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר גו"ן באשרי?
 מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, דכתיב: (עמוס ה'): "נפלה לא תוסיף קום בתולת
 ישראל".
 במערכא מתרצי לה הכי: נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, קום בתולת ישראל.

ויש להקשות: מלבד העובדה שקשה להבין איך דוד צפה את נוסח הפסוק בעמוס מאות שנים לפני
 שנכתב, הרי לדאבונו פסוקים רבים מתארים את נפילת ישראל, ולא רק הפסוק "נפלה לא תוסיף קום
 בתולת ישראל"?
 ואמנם הקושיה השנייה מתורצת כך בשו"ת הרשב"א:

שו"ת הרשב"א חלק א סימן מט

שאלת עוד בפרק קמא דברכות (דף ה) מפני מה לא נאמרה נון באשרי מפני שיש בה מפלתן של
 שונאי ישראל שנאמר (עמוס ה) נפלה לא תוסיף וגומר. ותמה דבכמה קראי חזינן מפלתם של
 שונאיהם בספר איכה?
 תשובה אם פורענותן נאמרה על חטייא/חטאתם/ שלהם מפלתן בלא תקומה לא נאמרה חס
 ושלום כי אם שם. וזו היא ההקפדה. וזו היא דמתרצי במערכא נפלה ולא תוסיף קום בתולת
 ישראל.

אולם נראה שניתן לתרץ את שתי הקושיות גם יחד באופן אחר.
 בשיעור 'שלמות חיינו בארץ ישראל' (טרם פורסם), הרב טאו שליט"א ניתח את שיטתו החינוכית של רבי
 יוחנן:

במסכת נדרים (כב א-ב) רבי יוחנן הביע פליאה על כך שבארץ ישראל יהודי עלול לשלוח יד בנפשו
 של חברו, זאת למרות שהוא בוודאי היה מודע לריבוי שפיכות הדמים בארץ ישראל בתקופת
 החורבן. ובמסכת שלנו (ח א) הוא מתפלא על כך שישנם זקנים בכבל, אף שבוודאי לא היה תמים
 עד כדי כך שרק בזקנותו ילמד על כך שישנם זקנים בכבל. ההסבר לכך הוא שרבי יוחנן היה מחנך
 גדול, ולעתים התבטאויותיו בש"ס מכוונות לבטא את רחשי הלב של תלמיד חכם גדול, את
 המציאות לא כפי שהיא, אלא כפי שהיא ראויה להיות. כך מתבארת גם הגמרא (במסכתנו כא א)
 "הלואי ויתפלל אדם כל היום כולו", מובן שרבי יוחנן ידע שזה לא מציאותי, אך באמירה זו רצה
 לבטא כמה עלינו לייקר את התפילה. באמירותיו החינוכיות הוא מורה לנו דרך, כיצד להרגיש
 ולחשוב, ביחס לארץ ישראל וביחס לתפילה.

לפי דבריו, יש מקום לומר שגם כאן, רבי יוחנן לא באמת התכוון לומר שדוד צפה את הפסוק מספר
 עמוס וגם לא שבגלל נפילת ישראל הפסוק הושמט, אלא יש לראות בכך אמירה חינוכית, לפיה
 נפילתם של ישראל היא אסון נוראי, ולא רק במובן של לאומיות חילונית, אלא כערך דתי עליון, עד כדי
 כך שראוי להשמיט בגללו פסוק ממזמור שבח כמו 'אשרי'.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד א

אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו - יפשפש במעשיו, שנאמר (איכה ג') "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'"; פשפש ולא מצא - יתלה בבטול תורה, שנאמר: (תהלים צ"ד) "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו". ואם תלה ולא מצא - בידוע שיסורין של אהבה הם, שנאמר: (משלי ג') "כי את אשר יאהב ה' יוכיח".

רש"י מסכת ברכות דף ה עמוד א

פשפש ולא מצא - לא מצא עבירה בידו שבשבילה ראוין יסורין הללו לבא.

חשוב לשים לב שהגמרא יוצאת מתוך נקודת הנחה שלאדם יש יכולת לשער את חומרת עונותיו, כדי לדעת אם "מגיע לו" או לא מגיע לו. עיקרון זה מתחדד בדברי רש"י, בא לענות על שאלה סמויה: וכי יש אדם שאין לו עבירה? אלא לא מצא עבירה בעלת חומרה ראויה לעונש כזה. ואמנם מצאנו במסכת אבות:

משנה מסכת אבות פרק ב

הווי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

אלא שמן הגמרא שלנו מוכח שעם כל הזהירות המתחייבת לאור המשנה באבות, הרי שסוף סוף כשם שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, כך אין מצוות ועבירות יוצאות מידי פשוטן, ועל האדם הישר, המאמין בחייו (ע"פ אורח התורה יא ב), לסמוך על חושו הפנימי, המורה לו את חומרת מעשיו או לחילופין את ערכן.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ה עמוד ב

רבי אלעזר חלש, על לגביה רבי יוחנן. חזא דהוה קא גני בבית אפל, גלייה לדרעיה ונפל נהורא. חזייה דהוה קא בכי רבי אלעזר. אמר ליה: אמאי קא בכית? אי משום תורה דלא אפשת - שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים! ואי משום מזוני - לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות! ואי משום בני - דין גרמא דעשיראה ביר. אמר ליה: להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא. אמר ליה: על דא ודאי קא בכית, ובכו תרוייהו.

והקשה המהרש"א (חידושי אגדות מסכת ברכות דף ה עמוד ב):

להאי שופרא דבלי כו'. גם שהפליגו בפרק הפועלים בשופריה דר"י אינו דומה שבכו בשביל שופריה לחודיה;

ובייחוד קשה שרבי יוחנן עצמו הצטרף לבכי על יופיו, שלצד הערכה מופרזת לכאורה של ערך היופי, יש כאן גם התפארות ביופי של עצמו. ותירץ מהרש"א:

ואפשר דנצטערו על זכרון חורבן ירושלים כדאמרינן שם דאר"י אנא אשתיירי משפירי ירושלים נמצא כשימות בלה השופרא מכל בני ירושלים בעפרא

ואולי עומק תשובתו היא שהצטערו על ירדת ערך היופי, שבזמן שבית המקדש קיים יש עליו לכל צדדי החיים, גם היותר חומריים, כגון היופי, ויש להצטער מעומקא דלבא על הפירוד בין הרוחניות לבין החומריות שנוצר בעקבות גלותם של ישראל, על השפלת ההוויה עד שהאלוקיות המצויה בגשמיות לא פחות ממה שהיא מצויה ברוחניות (ע"פ אגרות הראיה, חלק ב עמ' לט) נעשתה חבויה, ואדם מצוי החפץ ביופי על פי רוב ימצא את עצמו מתרחק מריבונו של עולם, אף שהוא מקור היופי. ורק בירושלים, בה מתאחדים העוז והתפארת, מופיעה רוחניות גדולה כל כך, עד שכל הגשמיות, לרבות ערך היופי, כלולה בה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד א

תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל יה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא ואמר לי: ישמעאל בני, ברכני! - אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפנים משורת הדין, ונענע לי בראשו. וקמשמע לך שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך.

ובספר 'עץ יוסף' נאמר שהקמ"ל הוא נצרך, כי אלמלא כן, נראה שאין בדבריו של רבי ישמעאל כי אם התפארות עצמית. אך באמת לא נראה כך, אלא יש ערך עצמי ללמדנו שהקב"ה חפץ בכך שמידת רחמיו תגבר על מידת הדין שלו, בניגוד לדעתם השגויה של חלק מ"דובריו" של מקום, המייחלים להופעת הדין האלוקי, ובדומה לביאורנו בפסוק "רוֹצֵה ד' אֶת יְרֵאָיו אֶת הַמַּיִחֲלִים לְחֶסֶד" (תהלים קמז יא), "שד' חפץ דווקא באותם יראים המייחלים לחסדו, ולא באלה שמייחלים להופעת מידת הדין שלו. ולפי זה יש לומר שהקמ"ל רק בא להוסיף, כלומר שלא רק העניין העיקרי נלמד כאן, אלא אף עניין צדדי, שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד א

ואמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות, שנאמר: (הושע ב') "וְרִדְפָה אֶת מֵאֵהֶבִיָּהּ" וגו' ואמרה "אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה"; וריש לקיש אמר: יותר ממאה מלקיות, שנאמר: (משלי י"ז) "תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה". נראה שמימרא זו הובאה כאן לא רק בגלל שיש רצף מימרות של רבי יוחנן משום רבי יוסי, אלא כהמשך למגמתה של הגמרא לשלול את הייחול לכך שמידת הדין תופיע בעולם, ומימרא זו עולה שגם אין טעם שמידת הדין תופיע, כי היא לא מיטיבה לתקן את האדם, אלא יש להשקיע בחינוך.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ז עמוד א

אמר מר: צדיק וטוב לו - צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו - צדיק בן רשע. איני? והא כתיב: (שמות ל"ד) "פקד עון אבות על בנים", וכתוב: (דברים כ"ד) "ובנים לא יומתו על אבות", והמינן קראי אהרדי ומשנינן: לא קשיא, הא - כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא - כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם!

ויש להקשות, גם אם הולכים בדרך אבותיהם, מדוע מגיע להם להיענש על חטאי אבותיהם? ויש לתרץ שכל חטא גורר אחריו תוצאות הרסניות לא רק בעולם הבא אלא גם בעולם הזה, אלא שלעיתים דרוש זמן עד שמבחינים בכך, אבל בוודאי בזמן גידולם יכלו הבנים לעמוד על הנזק הבא בעקבות חטאי האבות, ואם בכל זאת המשיכו בדרכם הנלוזה, הרי שהם ראויים לכך שעוון אבותם ייפקד גם עליהם.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ח עמוד א-ב

כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה: קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא, כי היכי דתורכו חי.

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו: (כמדבר ל"ב) עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

לעתים קרובות דרכם של חז"ל היא לאתר את הנקודה שמפניה האדם חושש בבואו לעשות מעשה טוב, ולהבטיח לו שבנקודה זו עצמה יתברך, מתוך הנחה שהקב"ה לא יקפח את ההולך בדרכיו. כך נראה להסביר את דברי רבי יהושע בן לוי כאן – מדוע שאדם ימעט בהליכה לבית הכנסת? משום שחס על זמנו, הוא עסוק. מרגיע אותו ריב"ל: אל דאגה, דווקא בזכות השהות הממושכת בבית הכנסת תזכה לאריכות ימים, וכל הזמן ש"שרפת" בבית הכנסת יחזור אליך בריבית. וכן על זה הדרך ביחס למשלים פרשיותיו עם הציבור, שאדם עלול להימנע מקריאת שניים מקרא אחד תרגום כי הוא חס על זמנו היקר, ועל כן מרגיעים אותו, שיידע שלא יפסיד.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד ב

העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים: כל הסומך גאולה לתפלה – אינו נזוק כל היום כולו. אמר רבי זירא: איני? והא אנא סמכי ואיתזקי! אמר ליה: במאי איתזקת – דאמטיית אסא לבי מלכא; התם נמי מבעי לך למיהב אגרא למחזי אפי מלכא, דאמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה – יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

מכאן למדנו את הערך הגדול של רכישת קנה מידה, כדאי לאדם לשלם ממון הרבה כדי שיזכה להבחין בין קטן לגדול, ובנידון דידין: ההבחנה בין גודל לגודל, שכן גם את מלכי אומות העולם מכבדים מאוד. וראה ספר 'צדיק באמונתו יחיה', בדבר חשיבות רכישת אמת מידה, קריטריון להבחין בגדלות, כדי שלא תהיה כל הכרתנו שטחית ודמיונית.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד א

נהו בריוני דהוו בשכבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא.

בשונשטיין הביא ראיות מפירושי רש"י שבריונים הוא מלשון בורים, ואילו בימינו בריון נתפס כמי שנוהג באלימות ובתוקפנות, אך באמת הכול עניין אחד, שכן רק כשאדם הוא בור, חסר דעת, פונה הוא לכוח הזרוע, ונעשה בריון.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טז עמוד א

הקורא למפרע לא יצא וכו'. רבי אמי ורבי אסי הוו קא קטריין ליה גננא לרבי אלעזר, אמר להו: אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא דבי מדרשא, ואיתי ואימא לכו. אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרבי יוחנן: קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק – יחזור לראש, בין פרק לפרק – יחזור לפרק ראשון, בין כתיבה לכתיבה – יחזור לכתיבה ראשונה. אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם, אבל פתח בלמען ירבו ימיכם – סרכיה נקט ואתי. אתא ואמר להו. אמרו ליה: אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה – דיינו.

לשם מה סיפרו לנו את הנסיבות שבהן הועברה שמועה זו? הרי בדרך כלל לא טורחים לספר מדוע חכם פלוני הלך לבית המדרש ומה עשה לפני ואחרי כן. נראה שבאו ללמדנו בכך שלושה דברים: 1. חתן ערב חתונתו טרוד מאוד (ואף הזכרה טרדתו בדף זה לעניין פטור מקריאת שמע!), ואף על פי כן רבי אלעזר מצא לנכון ללכת לבית המדרש שעות ספורות לפני החתונה (שהרי כבר

- עמלו על הכנת החופה) כדי לשמוע שמועה אחת. אנו רואים את אהבת התורה של האמוראים, הגוברת על כל חשבון אחר.
2. עצם העובדה שרבי אמי ורבי אסי עסקו בהכנת חופתו, יש בה כדי להעיד על החברות והכבוד ההדדי בין החכמים, שכן מן הסתם היו אחרים שיכולים היו לעשות זאת, אבל נראה שהם ביקשו להפגין כבוד כלפי ידידם ר' אלעזר ביום שמחת לבו.
3. תגובתם של ר' אמי ור' אסי מעידה אף היא על גודל אהבת התורה שלהם, "אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה דיינו", והרי לא שמעו את עשרת הדברים או דבר גדול במיוחד, אלא פרט הלכתי קטן, ובכל זאת כך הגיבו. עבורם פרט קטן מפרטי תורה היה חתיכת חיים.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טז עמוד ב

רב בתר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתתן לנו חיים ארוכים... חיים של עושר וכבוד...

ודאי כלולה בתפילה זו בקשה שנזכה להיות אנשים שמסוגלים להכיל בעולמם הרוחני עושר וכבוד, כך שהם באמת יהיו לברכה ולא לרועץ.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יט עמוד ב

תא שמע: גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה. ואמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'! - תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו (דברים י"ז) דלא תסור. אחיכו עליה: לאו דלא תסור דאורייתא היא! אמר רב כהנא: גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור, ומשום כבודו שרו רבנן.

בתחילה הבינו שכוונתו לומר שמותר לעבור על לאו מן התורה משום כבוד הבריות כשמדובר על פרשנות של חז"ל ללאו, ולא על מה שעולה מפשט הפסוק. ולכאורה לא יפה שצחקו, וגם אם קרה דבר כזה, מה מצאו לנכון עורכי הש"ס להכניס זאת? אלא שיש כאן לימוד, שעל דעות כאלה, המזלזלות בערך ובתוקף של דברי חז"ל, ראוי לצחוק! אילו באמת זו הייתה כוונתו, היה ראוי ללעוג על כך.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כג עמוד א

ומעשה בתלמיד אחד שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים, ובאת זונה אחת ונטלתו, ובאת לבית המדרש ואמרה: ראו מה נתן לי פלוני בשכרי! כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת.

לא מבואר בגמרא מה היה האינטרס של אותה מרשעת. נראה לומר בזה, שהרשעים מאוימים מקיומם של הצדיקים, כי הם מוכיחים שניתן לחיות חיים של טהרה, ועל כן יש להם אינטרס להראות ש"כל אפין שווין", ובנידון דידן, אותה פרוצה ידעה שהתפילין הם של תלמיד חכם (הרי היא פנתה אתם לבית המדרש), מטרתה הייתה להראות שכולם נזקקים לשירותיה, ובכך להקל על מצפונה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כד עמוד ב

אמר רב הונא אמר רבי יוחנן: היה מהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע... ומי אמר רב הונא הכי? והאמר רב הונא: תלמיד חכם אסור לו לעמוד במקום הטנופת - לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה!

מכלל קושייתם למדנו מהו גדר תלמיד חכם: מי שאינו יכול לעמוד בלא הרהור תורה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כה עמוד א

אתמר, צואה עוברת; אביי אמר: מותר לקרות קריאת שמע; רבא אמר: אסור לקרות קריאת שמע... אמר רב פפא: פי חזיר כצואה עוברת דמי. פשיטא! - לא צריכא, אף על גב דסליק מנהרא.

פיו של החזיר הוא גם רמז לתנועות רעיונית מקולקלות, שאינן מתנקות גם לאחר רחצה בנהר, כגון המינות, אשר בדור האחרון התנקתה כלפי חוץ מכמה מחסרונותיה, אולם כל זמן שלא תשוב למקור ישראל באמת ובתמים, הרי היא בבחינת פי חזיר, ומהותה המקולקלת נותרה כשהייתה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כה עמוד א-ב - כו עמוד א

אמר רב יהודה: ספק צואה - אסורה; ספק מי רגלים - מותרים... ובודאן עד כמה? אמר רב יהודה אמר שמואל: כל זמן שמטפיחין... גניבא משמיה דרב אמר: כל זמן שרשומן ניכר. אמר רב יוסף: שרא ליה מריה לגניבא! השתא צואה, אמר רב יהודה אמר רב: כיון שקרמו פניה מותר, מי רגלים מיבעיא? ... תנו רבנן: מים צלולין - ישב בהן עד צוארו וקורא; ויש אומרים: עוכרן ברגלו, ותנא קמא - והרי לבו רואה את הערוה! - קסבר: לבו רואה את הערוה - מותר. והרי עקבו רואה את הערוה! - קסבר: עקבו רואה את הערוה - מותר... אמר אביי: צואה כל שהוא - מבטלה ברוק; אמר רבא: וברוק עבה... איבעיא להו: בעל קרי שראה זיבה...

בשלושת העמודים הללו מרכזים מקרים רבים שמעוררים דחייה מצד החוש האסתטי של האדם: דיונים מפורטים בצואה ובשתן, בדם נידה ובזיבה, ברוק רגיל וברוק עבה... אבל באמת יש חן מיוחד בסוגיות הללו, המבליטות את ניסיונה המוצלח של היהדות להשרות קדושה באדם עם כל אנושיותו, הכוללת גם את שפלותו. עומדים חכמים ומורים לנו כיצד האדם הממשי, בחיי גופו בעולם הזה, עם כל הפרשותיו ושפלותו, יכול להתעלות, לקרוא קריאת שמע, להתפלל, ללמוד תורה, ולדבוק בהשי"ת.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב

תנו רבנן: מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה: רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו: חובה. אמר לו: והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו: המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל: תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל: חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע: לאו. אמר לו: והלא משמך אמרו לי רשות!

בברייתא העלימו את שמו של התלמיד, אולם בסוף הסוגיה נאמר "ואותו תלמיד ר' שמעון בן יוחאי הוה". [בדרך מליצה אני נוהג להוכיח מכאן את אשר כתבתי בספר לעזרת ד' בגבורים: "אל

תבנה על כך שתספר לשון הרע על מישהו מוכר תוך העלמת שמו, וכך תבוא גם על סיפוקך באמירת הלשון הרע וגם כביכול לא תעבור עבירה. על פי רוב, הזמן החולף מרגע העלמת שמו של הקורבן עד לרגע שבו הדובר או זולתו פולטים בכל זאת את השם נמדד בדקות. "הנה כי כן, העלימו את שמו של רבי שמעון בתחילת הסוגיה, רק בשביל להסגיר את זהותו בסוף.]. לכאורה התנהגותו של רבי שמעון תמוהה:

1. מדוע הלך לשאול את רבן גמליאל לאחר ששאל את ר' יהושע?
  2. כששמע שרבן גמליאל סבור אחרת, היה לו לשתוק, ולא לסכסך בין שניהם, במיוחד על רקע המתיחות ביניהם, שהייתה ידועה לכול, ומסתמא גם לו?
- אלא שהיא הנותנת, יש מקום לומר שרבי שמעון הבין שהמצב הזה, בו רבי יהושע מורה בסתר נגד רבן גמליאל, לא יכול להימשך כך, ויש צורך ללבן את הדברים, יהיה המחיר אשר יהא. לכן עורר את המחלוקת, כדי להכריח אותם להגיע להסכמה, ואכן כך יצא בסופו של דבר, בזכותו תעוזתו. בברייתא המקורית העלימו את שמו, אולי כי זה לא היה רלבנטי, ואולי כי זה היה נראה שלא לכבודו, אולם בסופו של דבר הגמרא כן חושפת את שמו, משום שכל הסיפור נקרא אחרת כשיודעים שלא שועל קטן יזם את האירוע אלא גדול כרבי שמעון.

מעניין להשוות בין סוגייתנו לבין סוגיית תנורו של עכנאי בכל הנוגע לתפקודו של רבי יהושע. אצלנו הוא מצטייר כאפוזיציונר, בעוד ששם הוא האוכף את המשמעת הקבוצתית על היחיד החולק (רבי אליעזר). באמת נראה שרבן גמליאל ורבי אליעזר היו מצויים בקצוות, ורבי יהושע באמצע. רבן גמליאל הוא פורמליסט, המעמיד את הפרוצדורה ואת המנגנונים הרשמיים בראש הסולם, אולי לא לכל הדורות, אבל בוודאי בדורו, בו היה צורך לחבר את האומה תחת הנהגה אחת ומנהגים אחידים, הן כלקח משנת החינם של החורבן והן כהכנה להעמקת הגלות. רבי אליעזר הוא נון-קונפורמיסט, שדבק באמת עד הסוף, מבלי להתחשב בדעת הרוב, לא בבחינת האמת האובייקטיבית, ומה שחריף מכך – גם לא בנגזרות הפרקטיות של אמת זו. רבי יהושע מצוי בתווך, הוא שומר על עצמאות מחשבתית ולא אוהב את התקיפות של רבן גמליאל, אבל מצד שני, הוא מקבל על עצמו, גם אם בקושי, את הכללים בכל הנוגע למעשה. לכן בסופו של דבר הלך אצל רבן גמליאל ביום שלפי חשבונו חל בו יום הכיפורים, ולכן הוא אוכף את המשמעת על רבי אליעזר.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד א

וכן לא יפטר אדם מחברו לא מתוך שיחה, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים – אלא מתוך דבר הלכה... וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא: אל יפטר אדם מחברו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרהו... כי הא דרב כהנא אלויה לרב שימי בר אשי מפום נהרא עד בי צניתא דבבל; כי מטא להתם, אמר ליה: מר, ודאי דאמרי אינשי: הני צניתא דבבל איתנהו מאדם הראשון ועד השתא? אמר ליה: אדכרתן מילתא דרבי יוסי ברבי חנינא... רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרונאי ועד בי כיפי, ואמרי לה: עד בי דורא.

המפרשים הקשו: מדוע הביאו את המעשה ברב מרדכי שהיה מלווה את רב שימי, לכאורה אין בסיפור זה כל תוכן, והוא בוודאי לא מאשש את הכלל הנדון כאן, לפיו יש להיפרד מחברו בדבר הלכה? והנראה בעיניי הוא שאכן, יש כאן סטייה מן הנושא של הפרידה מחברו בדבר הלכה, וזאת כדי לתאר את המעלה העצמית הכרוכה בליווי תלמיד חכם, עד שרב מרדכי ליווה את רב שימי מרחק כל כך גדול.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לא עמוד ב

דתניא: ונקתה ונזרעה זרע - מלמד, שאם היתה עקרה נפקדת, דברי רבי ישמעאל; אמר ליה רבי עקיבא: אם כן, ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו, וזו שלא קלקלה נפקדת! אלא: מלמד שאם היתה יולדת בצער - יולדת בריוח, קצרים - יולדת ארוכים. שחורים - יולדת לבנים, אחד - יולדת שנים.

על דברי רבי עקיבא נאמר בביאור שוטנשטיין: "לא יעלה על הדעת שהתורה תעמיד אפשרות שעל ידה אשה פרוצה תהא נשכרת על ידי פריצותה, ואילו אשה כשרה וצנועה, תפסיד"; אך באמת הבעיה של רבי עקיבא אינה שהצנועות תפסדנה, אלא שהקדוש ברוך הוא ברא את העקרות לצורך מסוים, ולא סביר שיהיה אמצעי דתי מלאכותי וטכני בו ניתן לעקוף זאת.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד ב

תנו רבנן, ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מנין - שנאמר (יהושע א') רק חזק ואמץ מאד לשמר ולעשות ככל התורה. חזק - בתורה, ואמץ - במעשים טובים. תפלה מנין - שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'; דרך ארץ מנין - שנאמר (שמואל ב') חזק ונתחזק בעד עמנו וגו'.

רש"י פירש את המונח 'דרך ארץ' - "אם אומן הוא לאומנתו אם סוחר הוא לסחורתו אם איש מלחמה הוא למלחמתו", ובכך ניסה לתרץ את מה שמצד אחד מדובר על דרך ארץ, שהוא מלאכתו היומיומית של האדם, ומצד שני הביא פסוק שעוסק בחיזוק בשעת מלחמה. ומכל מקום אין מקרא יוצא מדי פשוטו, ולפי זה דרך הארץ האמורה כאן היא דווקא זו של מלחמת מצווה לשם כיבוש הארץ וההגנה עליה. במלאכתו היומיומית של האדם אין כל כך צורך לחיזוק, כי הוא עמל עבור עצמו וסכנתו מועטה, אולם יש ויש צורך בחיזוק בהירתמות לענייני הכלל, בפרט בשעת מלחמה, כי הטובה היא כללית ולא פרטית, וסכנתו גדולה. ויחזק ד' את חיילי צה"ל היקרים, המתחזקים בעד עמנו ובעד ערי אלוֹקינו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד ב

אמר רבי חנינא בר פפא: כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר: (משלי כ"ח) "גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית"; ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר (דברים ל"ב) "הלא הוא אביך קנך"; ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנאמר: (משלי א') "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אִמְךָ".

בהערה של שוטנשטיין מוסבר כך: "על ידי שהוא נוהג לאכול מבלי לברך, אחרים לומדים ממנו שלא לברך, ועל ידי כך פירותיהם לוקים בגינו, שהרי הוא גרם להם לחטוא ולא לברך וליענש". את הפירוש הזה הם מייחסים לרש"י, אולם מעיון בדבריו הקצרים של רש"י: "שכשחטאו הפירות לוקין" - אני מגיע למסקנה אחרת, שיש ערבות הדדית בכלל ישראל ועל כן כשאחד לא מברך, הפירות של כולם לוקים. מכל מקום, מסתבר יותר בעיניי לפרש ברוח משנתו של מרן הרב קוק, שכל מעשה טוב שאדם עושה וכל ברכה שאדם מישראל מברך מעשיר את כנסת ישראל, ועל כן כשאדם אינו מברך, הוא גוזל את כנסת ישראל מן האנרגיה הרוחנית שהיא הייתה זכאית לו בעטייה של ברכתו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מב עמוד ב

כי נח נפשיה דרב, אזלו תלמידיו בתריה. כי הדרי, אמרי: ניזיל וניכול לחמא אנהר דנק. בתר דכרכי יתבי וקא מיבעיא להו: הסבו דוקא תנן, אבל ישבו - לא, או דילמא כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלניא - כי הסבו דמי? לא הוה בידיהו. קם רב אדא בר אהבה אהדר קרעיה לאחוריה, וקרע קריעה אחרינא. אמר: נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן! עד דאתא ההוא סבא, רמא להו מתניתין אברייתא ושני להו: כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדוך פלן - כהסבו דמי.

זר לא יבין זאת: כיצד העדרו של הרב מורגשת ביותר דווקא כשנזקקים לפסיקת הלכה בעניין קטן ושולי לכאורה. אדרבה, יראה בכך קטנות, כאילו במקום להעריך את האישיות הגדולה של הגאון שהסתלק עוסקים בפרטי הלכות. אולם למתבונן מבפנים הדברים נהירים, שכן כל הגודל האינסופי של עולם התורה מתנקז לתוך אותם פרטי הלכה, ולכן דווקא הבעייה בפסיקת ההלכה מבליטה את החסרון הגדול. והשווה לתגובתו של רבי עקיבא אחר מותו של רבי אליעזר הגדול (בן הורקנוס), כמתואר במסכת סנהדרין (no א): "למוצאי שבת פגע בו רבי עקיבא מן קיסרי ללוד, היה מכה בבשרו עד שדמו שותת לארץ. פתח עליו בשורה ואמר: 'אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצות', וברש"י שם: "הרבה שאלות יש לי לשאול, ואין למי לשאול".

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מג עמוד א

אמר ליה רב חסדא לרב יצחק: האי משחא דאפרסמון מאי מברכיין עלויה? - אמר ליה, הכי אמר רב יהודה: בורא שמן ארצנו. אמר ליה: בר מיניה דרבי יהודה דחביבא ליה ארץ ישראל, לכולי עלמא מאי?

לכאורה זהו רב יהודה, רבו של רב זירא, אשר השתמט מרבו כדי לעלות לארץ ישראל, שכן רב יהודה סבר שאין לעלות לארץ ישראל מבבל שנאמר "בבלה יובאו ושמה יהיו" (כמתואר בשבת מא א). אם כך, חשוב לחבר בין שתי הגמרות הללו, ללמדנו שחלילה לא היה כל רפיון באהבת ארץ ישראל מצדו של רב יהודה, אדרבה, אלא שסבר שיש להשלים באופן זמני עם ההנהגה האלוקית שקבעה שמקומנו הוא בגלות. ולא ייתכן שיהיה גדול אמיתי בישראל שיהיה לו חוסר באהבת ארץ ישראל.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד א

אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר, כי הוינן בי מאה - מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה, וכי הוינן בי עשרה - מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה, וכל מאה מינייהו הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא. זיונא סלקא דעתך? אלא אימא: מזונא. רבי אבהו אכיל עד דהוה שריק ליה דודבא מאפותיה; ורב אמי ורב אסי הוו אכלי עד דנתור מזייהו. רבי שמעון בן לקיש הוה אכיל עד דמריד, ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה, והוה משדר ליה רבי יהודה נשיאה באלושי אבתריה ומייתי ליה לביתה.

ודאי הובא מעשה זה בתלמוד משום חיבת ארץ ישראל, ללמד לדורות על מתיקות פירותיה. וכן על היחס השונה לחומר הראוי לאנשי מעלה בארץ ישראל, בניגוד ליחס זהיר בהרבה הנדרש בחוצה לארץ.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד ב

אמר רב אשי: אנא זמנא דכי מדכרנא עבידנא ככולהו.

סגנון זה, בו רב אשי מעיד על עצמו, מופיע פעמים רבות בש"ס, ובמקרים רבים מדובר בסגנון שמצביע על כך שהוא משבח עצמו. מכאן מוכח, לעניות דעתי, שבאמת לא רב אשי חתם את התלמוד, שכן הוא לא היה מתבטא על עצמו כך בדברים שבכתב, אלא הוא החל במלאכה ותלמידיו השלימו, ומתוך הערצתם לרבם הרבו בהבאת דבריו ובשבחו. לכן גם לעתים קרובות דעתו מובאת כדעה אחרונה ומכריעה בסוגיות הש"ס.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד ב

כל קטן מקטין. אמר רב חסדא: אפילו גדיא בר זוזא. ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא, אבל אית ביה רבעא - לית לן בה.

כל קטן מקטין - אדם שלא השקיע כדי לגדול לממדים הראויים לו, שוויתר על מתנת ד' שניתנה לו ביצירתו, אין ראוי ללמוד ממנו, ואם בכל זאת ינסו ללמוד ממנו, הרי שדבריו רק יקטינו את המעיין בהם.

אמר רב חסדא: אפילו גדיא בר זוזא - גם אם הוא מרשים מאוד, וחכמתו מרובה, אם התרשל עד כדי כך, הוא לא שווה, ובוודאי שעצלותו הרוחנית תתבטא בדבריו ותפגע בלומדים בהם. מכאן שיש מקום ללמוד גם מן האנשים הקטנים, ובלבד שהם השקיעו כדי לעשות לפי יכולתם, כי זה מה שנדרש מן האדם, ומוטב ללמוד מאדם פחות מוכשר ומרשים אך כזה שהגיע למלוא גידולו, שכן מידותיו מתקנות, מאשר ללמוד מאדם חכם ומרשים, אבל הוא אדם "קטן", ביחס למה שיכול היה להיות. ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא, אבל אית ביה רבעא, לית לן בה - סוף סוף אנו רק בני אדם, ועל כן אם אפילו הגיע לכדי רבע ממה שיכול היה להגיע אליו - יש לדבריו ערך, אולם פחות מכך הוא רשלנות פושעת וזלזול בנשמה האלוקית הטמונה בו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נ עמוד א

ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו. כיצד? ... תניא, רבי אומר: בטובו חיינו - הרי זה תלמיד חכם, חיים - הרי זה בור. נהרבלאי מתני איפכא, ולית הלכתא כנהרבלאי.

רש"י מסכת ברכות דף נ עמוד א

חיים הרי זה בור - דהוציא עצמו מן הכלל.
מתני איפכא - חיים עדיף, שכולל את כל באי עולם.

נהרבלאי מכוונים אל המגמה היותר רוממה, אל הכלליות. בעיניהם ההתרכזות בפרטיות אינה אלא בורות וקטנוניות. אולם אין הלכה כמותם, כלומר בעולם האידיאי יש מקום לדעה זו, אבל ההלכה היא התחום של החיים הארציים, הממשיים, עלי אדמות, וכאן בארץ, הלכה כרבי. אין אדם יכול להתנשא אל מרומי הכלליות בלא שזה יעבור קודם כל דרך הפרטיות, "מבשרי אחזה אלוה", ו"חייב אדם לומר בשבילי נברא עולם", וכפירושנו, שאין זה חיוב שעל האדם לבחור בו, אלא הוא חייב מעצם היווצרותו שהכול יעבור דרך פרטיותו, ורק כך יוכל לטפס אל הכלליות, דרך הפרטיות, ולא במקומה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד עמוד א

הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל, אומר: ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה. מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה, אומר: ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו.

התכוונתי להעיר על כך שברכה זו היא דווקא בארץ ישראל, משום שעיקר הקפידא על מחיית עבודה זרה היא מארצנו, שהיא ארץ האמונה, ובה הניגוד לעבודה זרה חריף יותר מאשר בחו"ל, אבל שוב ראיתי שהרא"ש הביא את דברי הירושלמי, לפיהם כשנעקרה עבודה זרה בחו"ל מברכים "שעקר עבודה זרה ממקום הזה", ואם כן עולה שעבודה זרה היא כל כך גסה, נמוכה ומשחיתה, עד שאין הבדל לעניין זה בין קדושת הארץ לבין שאר העולם.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד עמוד א

תנו רבנן: הרואה מעברות הים, ומעברות הירדן, ומעברות נחלי ארנון, אבני אלגביש במורד בית חורון, ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל, ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק,

והלוא ברור שלא ניתן למצוא את האבן שביקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל או את זו שמשה ישב עליה כשעשה יהושע מלחמה בעמלק, אלא שמטרת הברייתא ללמדנו על איזה סוג דברים ראוי לברך ברכה זו, וכך, כשיארעו לנו נסים בעתיד, נדע לדמות מילתא למילתא ולקבוע ברכה על החפצים שיעשה בהם הנס, אמן כן יהי רצון.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד א

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: בצלאל על שם חכמתו נקרא. בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכן ארון וכלים, הלך משה והפך, ואמר לו: עשה ארון וכלים ומשכן. אמר לו: משה רבינו, מנהגו של עולם – אדם בונה בית ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר: עשה לי ארון וכלים ומשכן! כלים שאני עושה – להיכן אכניסם? שמא כך אמר לך הקדוש ברוך הוא: עשה משכן ארון וכלים. אמר לו: שמא בצל אל היית וידעת!

והקפיד בצלאל לכנות את משה דרך כבוד "משה רבינו", כי דווקא כשמתקנים את הגדול ממך, יש להתמלא בענוה כלפיו ולהקפיד הקפדה יתירה על כבודו, שלפעמים מתעורר במקרה כזה יצר הרע בקטן, שעל ידי שיודע שצודק במה שהגדול טעה, מתנשא לחשוב שהוא גדול כמותו.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נה עמוד ב

כי הא דרבא, כי הוה חליש – יומא קמא לא מגלי, מכאן ואילך אמר ליה לשמעיה, פוק אכריז: רבא חלש. מאן דרחים לי – לבעי עלי רחמי, ומאן דסני לי – לחדי לי, וכתוב (משלי כ"ד) בנפל אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו.

והנה גם רבא, גדול הדור וצדיק מופלג ללא כל ספק, היו לו שונאים של ממש, ויש מכאן לימוד לכל אדם, לבל ישלה עצמו שיוכל לעשות דברים גדולים בעולם מבלי לעורר התנגדות, ואין לו לאדם אלא לעשות מה שבכוחו לצמצם זאת באמצעות מידות טובות, נעימות והסברת פנים, אך כשכל אלה

ייכשלו, אל יתלה בעצמו את האשמה, אלא יכיר בכך שזו דרכו של עולם, ובלבד שבמעשיו שמעוררים התנגדות הוא מכוון את לבו לשמיים.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נו עמוד ב

אמר ליה ההוא מינא לרבי ישמעאל: ראיתי שאני משקה שמן לזיתים, אמר ליה: בא על אמו. אמר ליה: חזאי דקטיף לי כוכבא, אמר ליה: בר ישראל גנבת. אמר ליה: חזאי דבלעתי לכוכבא. אמר ליה: בר ישראל זבנתיה, ואכלת לדמיה. אמר ליה: חזאי עיני דנשקן אהדרי, אמר ליה: בא על אחותו. אמר ליה: חזאי דנשקי סיהרא, אמר ליה: בא על אשת ישראל. אמר ליה: חזאי דדריכנא בטונא דאסא, אמר ליה: בא על נערה המאורסה. אמר ליה: חזאי טונא מעילאי והוא מתתאי, אמר ליה: משכבך הפוך. אמר ליה: חזאי עורבי דהדרי לפורייה, אמר ליה: אשתך זנתה מאנשים הרבה. אמר ליה: חזאי יוני דהדרי לפורייה, אמר ליה: נשים הרבה טמאת. אמר ליה: חזאי דנקיט תרי יוני ופרחן, אמר ליה: תרתי נשי נסבת ופטרתינן בלא גט. אמר ליה: חזאי דקליפנא ביעי, אמר ליה: שכבי קא משלחת. אמר ליה: כולהו איתנהו בי, בר מהא דליתיה! אדהכי והכי אתיא האי איתתא, ואמרה ליה: האי גלימא דמכסא - דגברא פלוני הוא, דמית ואשלחתיה.

יש לשאול: מה באה הגמרא להוסיף בביאורים המזעזעים של חלומותיו של צדוקי זה, מה זה מוסיף לנו בהבנת פשר החלומות? ונראה לומר שלא באה הגמרא ללמד על חלומות, אלא על טיבם של הצדוקים ודומיהם, שבאמת מאחורי המסווה האינטלקטואלי של טענותיהם נגד התורה ישנם יצרים אפלים ומעשים טמאים. ואמנם מרן הרב קוק הסביר אחרת את הכפירה בדורותינו, ועם זאת, למיחש מיבעי, שמא מאחורי טענות כפרניות כאלה ואחרות עומדת טומאה מחשבתית ומעשית.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נו עמוד ב

תנו רבנן: הרואה קנה בחלום - יצפה לחכמה, שנאמר (משלי ד') קנה חכמה, קנים - יצפה לבינה, שנאמר (משלי ד') ובכל קנינך קנה בינה.

הנה מתאימה ברייתא זו לחלוקה בין חכמה לבין בינה כפי שהיא מבוארת בספר התניא (פרק ב), שהחכמה היא ההתנוצצות הראשונית, הגרעינית, הכוללת אך לא מפורטת של החכמה, בבחינת אב, ואילו הבינה היא ההתפרטות של החכמה, ההוצאה מן הכוח אל הפועל, בדומה לאם, הקולטת את הזרע ומגדילה אותו במשך תשעה ירחי לידה, ועל כן היא מצוירת בלשון רבים, קנים.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד א

אמר עולא: נקיטינן - אין אוכלוסא בכבל.

לא ששבחו של חכם הרזים משתקף פחות באוכלוסייה של יהודים בחו"ל, אלא שעצם היותם של יהודים רבים כל כך בחו"ל מדאיבה כל כך את הלב הישראלי הטהור, עד שאין הוא יכול להתפנות כדי לשבח.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס עמוד א

כי קאי מאי אומר? - אמר רב אחא: ברוך רופא חנם.

ואמנם אחרים גורסים 'ברוך רופא חולים', או כרבנו חננאל הגורס 'ברוך רופא חיים', אבל אם נותיר את הגרסה כפי שהיא, יש מקום לומר ששבח רופא חיים אינו רק על כך שלרופא בשר ודם יש לשלם כסף, אלא שלרפואה האנושית עלול להיות מחיר, בדמות תופעות לוואי ופגיעות אחרות לטווח הקצר או הארוך בתפקוד הגוף, אך רפואתו של הקדוש ברוך הוא שלמה היא, היא מרפאת את המחלה מבלי לפגוע בבריאות.